

Bjørn Eriksen og Anette Hemmingby

Rektors styringsrett

Gyldendal

3. utgave

REKTORS STYRINGSRETT

BJØRN ERIKSEN OG ANETTE HEMMINGBY

REKTORS STYRINGSRETT

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2025
3. utgave, 1. opplag 2025

ISBN 978-82-05-61057-6

Omslagsdesign: Munch Design
Sats: Type-it AS, Trondheim 2025
Brødtekst: Minion Pro 10,5/14 pkt
Papir: 90 g Amber Graphic
Trykk: Merkur Grafisk, Norge 2025
Foto: Gremlin, Istock.com

Alle henvendelser om boken kan rettes til
Gyldendal Akademisk
Postboks 6860 Pilestredet Park
0176 Oslo

www.gyldendal.no/akademisk
akademisk@gyldendal.no

Materialet i denne utgivelsen er vernet etter åndsverkloven. Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor (www.kopinor.no). Bruk av hele eller deler av utgivelsen som input eller som treningskorpus i generative modeller som kan skape tekst, bilder eller annet innhold, er ikke tillatt uten særskilt avtale.

Gyldendal vektlegger bærekraft når vi velger trykktjenester og papir. Ta godt vare på boken, og om du ikke lenger skal ha den, gjenvinn den på riktig måte. Se www.gyldendal.no

Forord til 3. utgave

Bjørn Eriksen var en nestor i det norske miljøet for utdanningsrett og arbeidsrett. Sammen med gode kollegaer ved Handelshøyskolen BI bygget han opp og utviklet kurset i utdanningsledelse. Mang en skoleleder i Norge har fått gleden av å overvære Bjørns innsiktsfulle forelesninger i arbeidsrett og skoleledelse. Hans vesen som en sindig sørlending med en god porsjon subtil humor blandet med en skarp og analytisk juridisk tilnærming var unik.

Jeg fikk gleden av å «gå i læra» hos Bjørn da jeg begynte å undervise ved Handelshøyskolen BI. Tanken var at vi en periode skulle dele på fagansvar og undervisning på skolelederutdanningen, og at jeg over tid skulle fases mer og mer inn i undervisningen. Dessverre gikk Bjørn brått bort, og oppgaven lå da på meg alene. Savnet etter Bjørn var og er stort, og jeg er svært takknemlig for alt han rakk å lære meg.

Bjørn gjorde en rekke empiriske undersøkelser, og materialet hans dannet i sin tid grunnlaget for denne boken. Boken måtte imidlertid oppdateres, da det har kommet en lang rekke lovendringer og ny rettspraksis gjennom den tiden som har gått siden 2. utgave av boken gikk i trykken. Jeg har etter beste evne forsøkt å oppdatere rettskildene slik at rettskildebildet i boken er i overensstemmelse med gjeldende rett. Samtidig har jeg etterstrebet å ivareta Bjørns penn.

Jeg er takknemlig og stolt over tilliten over å få lov til å bringe arbeidet til Bjørn videre. En stor takk skal rettes til forlaget og til Bjørns etterkommere for dette.

En stor takk skal også rettes til fantastiske kollegaer ved utdanningsledelse på Handelshøyskolen BI, og til Else McClimans som tok seg tid til å lese gjennom

FORORD

manuset og komme med nyttige og verdifulle innspill. En særlig takk til trioen Malene Fuglevik, Rikke Skjevik Blakstad og Ingrid Engelsen, som sto trygge som bautaer i overgangen som måtte komme da Bjørn gikk bort. Uten dere tre hadde det ikke vært mulig å videreføre Bjørns arbeid på en slik måte.

Kjeller, 27. mars 2025

Anette Hemmingby

Forord til 2. utgave

I januar 2004 startet Handelshøyskolen BI sitt første kurs i arbeidsrett for rektorer og øvrige ledere i skoleetaten. Kurset gir 15 studiepoeng og omfatter 72 forelesningstimer. Dette kurset er en del av en master i endringsledelse. Stein Evju, som frem til årsskiftet 2003/2004 var ansatt på BI, laget den første forelesningsdisposisjonen til den aller første forelesningen på tre timer. Da han sluttet for å begynne i en ny stilling ved Universitetet i Oslo, fikk jeg ansvaret for å gjennomføre forelesningene i arbeidsrett, og Stein gav i sin vennlighet sin disposisjon, som omhandlet en introduksjon til arbeidsretten, til meg. Disposisjonen var særdeles godt gjennomarbeidet, og Stein la med det nivået for de senere forelesninger. Jeg takker Stein for hans bidrag, og ikke minst for all mulig hjelp senere og at han alltid har vært villig til å gi av sin kunnskap innenfor feltet arbeidsrett.

Senere har jeg undervist mange hundre skoleledere så vel på BIs masterkurs i skoleledelse som på rektorskolen, som er finansiert av Utdanningsdirektoratet. Felles for dem alle har vært et stort engasjement for faget arbeidsrett, og det har vært mange og gode diskusjoner i og utenfor auditoriet. Jeg takker dem alle.

Da jeg i 2008 begynte å arbeide med denne boken, henvendte jeg meg til tjue rektorer og seks fylkeskommuner for å systematisk innhente opplysninger om fungerende rett. Jeg fikk positivt svar fra alle rektorene, bortsett fra én – som hadde det for travelt. Jeg takker samtlige nitten rektorer for at de tok seg tid til å gi av sine kunnskaper og erfaringer. Jeg vil også takke de seks fylkesdirektørene som har gitt meg all den informasjon jeg har etterspurt.

Skrivearbeidet påbegynte jeg sommeren 2009 ved University of Berkeley. Jeg

FORORD

takker Trond Pettersen, instituttleder ved Berkeleys institutt for sosiologi, for at oppholdet lot seg gjennomføre og for de diskusjonene vi hadde vedrørende noen av temaene i denne boken.

Første utgaven av denne boken kom i februar 2012. Siden den gang er det avsagt flere dommer av så vel Høyesterett som lagmannsrettene som omhandler arbeidsrett innen skolesektoren. Disse er innarbeidet i denne utgaven. Likeledes har Sivilombudsmannen avgitt flere uttalelser som omhandler skolens ledelse og lærere, som også er innarbeidet. De største endringene fra forrige utgave er imidlertid gjort i kapittel 9, som omhandler rektors rett og plikt til å styre. Dette kapittelet er langt mer omfattende og bearbeidet enn i den første utgaven.

Oslo, august 2017

Bjørn Eriksen

Innholdsoversikt

KAPITTEL 1	INNLEDNING, FORMÅLET MED DENNE BOKEN OG DEN VIDERE FREMSTILLING	17
KAPITTEL 2	ET BAKTEPPE	23
KAPITTEL 3	METODE	27
KAPITTEL 4	LÆRERNES FORTRINNSRETT TIL EN NY STILLING	37
KAPITTEL 5	ANSETTELSE	57
KAPITTEL 6	BAKGRUNNEN FOR LÆRERENS SÆRSKILTE VERN, DETS KONSEKVENSER FOR SKOLEN OG REKTORS STYRINGSRETT	133
KAPITTEL 7	LÆRERNES STILLINGSVERN	141
KAPITTEL 8	NEDBEMANNING AV LÆRERE	203
KAPITTEL 9	REKTORS RETT OG PLIKT TIL Å STYRE	225
KAPITTEL 10	OPPSUMMERING	269
REGISTRE		271

Innhold

KAPITTEL 1	INNLEDNING, FORMÅLET MED DENNE BOKEN OG DEN VIDERE FREMSTILLING	17
1.1	Innledning	17
1.2	Formålet med denne boken	18
1.3	Den videre fremstilling	19
KAPITTEL 2	ET BAKTEPPE	23
2.1	Ressursbruk i skoleverket og skolens formål	23
2.2	Skolens formål	24
KAPITTEL 3	METODE	27
3.1	Innledning	27
3.2	Gjeldende rett	28
3.3	Fungerende rett – empirisk metode	28
3.3.1	Fungerende rett	28
3.3.2	Empirisk metode	29
3.3.2.1	Kilder	30
3.3.2.2	Oppsummering	36
KAPITTEL 4	LÆRERNES FORTRINNSRETT TIL EN NY STILLING	37
4.1	Innledning – oversikt over reglene	37
4.2	Nærmere om rettsreglene om fortrinnsrett	39
4.2.1	Innledning	39
4.2.2	Fristen for å anvende reglene om fortrinnsrett	40
4.2.3	Kvalifikasjonsvurderingen	40
4.2.4	Prioritering mellom flere med fortrinnsrett	48
4.2.5	Særlig om deltidsansatte	49

INNHOLDSFORTEGNELSE

4.2.6	Fraskrivning av fortrinnsretten	51
4.2.7	Virkninger av brudd på reglene om fortrinnsrett	51
4.3	Rektorenes anvendelse av reglene om fortrinnsrett	52
4.4	Bruken av fortrinnsrett – et problem for skolens ledelse	52
4.5	Fylkeskommunenes retningslinjer vedrørende reglene om fortrinnsrett ..	55
4.6	Oppsummering	55
KAPITTEL 5 ANSETTELSE		57
5.1	Innledning	57
5.2	Fast ansettelse av lærere	59
5.2.1	Innledning	59
5.2.2	Bruk av vikarer	60
5.2.3	Rett til fast stilling for vikar med manglende faglig kompetanse ..	62
5.2.4	Rektorenes og fylkeskommunenes praksis	64
5.3	Nærmere om det rettslige begrepet «best kvalifisert»	64
5.3.1	Det rettslige utgangspunktet for vurderingen	64
5.3.2	Er en lærer kvalifisert når vedkommende har fullført den lovbestemte utdanningen?	65
5.3.3	Hva skal søkerens kvalifikasjoner måles mot?	66
5.3.4	Utdanning og kravet til formell utdanning	67
5.3.5	Praksis	71
5.3.6	Personlig egnethet	72
5.3.6.1	Innledning	72
5.3.6.2	Relevante og ikke relevante momenter	73
5.3.6.3	Klasseledelse	75
5.3.6.4	Formidlingsevner	76
5.3.6.5	Samarbeidsevner	77
5.3.6.6	Lojalitet	78
5.3.6.7	En lærer må like barn og ungdom	81
5.3.6.8	Organisert og disiplinert	81
5.3.6.9	Vilje og evne til å endre arbeidets innhold	82
5.3.6.10	Bidra til et godt arbeidsmiljø	82
5.3.6.11	Toleranse for et visst konfliktnivå	82
5.3.6.12	Egenskaper ut over arbeidets innhold	82
5.3.6.13	Vektlegging av de forskjellige egenskaper	83
5.3.7	Andre momenter	83
5.3.7.1	Diskriminering ved ansettelser	83
5.3.7.2	Sosiale hensyn	88
5.3.7.3	Opptreden utenfor skolen	89
5.3.7.4	Politisk arbeid	90
5.3.7.5	Tidspunktet for tiltredelse	91
5.3.7.6	Lokal tilhørighet og moralske hensyn	91

5.4	Rektorenes praksis ved bruk av begrepet «best kvalifisert»	92
5.4.1	Innledning	92
5.4.2	Rektorenes vurderinger av ansettelseskriteriene	92
5.4.2.1	Formell utdanning	92
5.4.2.2	Praksis	96
5.4.2.3	Nærmere om rektorenes definisjon av begrepet «personlig egnethet» og vektlegging av dette kriteriet	99
5.4.2.4	Andre momenter	103
5.5	Skoleeierens retningslinjer til rektorene vedrørende begrepet «best kvalifisert»	106
5.6	Foretar rektorene, etter egen vurdering, feilansettelser? Hvilke feil gjør de?	108
5.7	Oppsummering	111
5.8	Saksbehandlingsregler ved ansettelser	112
5.8.1	Innledning	112
5.8.2	Søkerens rett til innsyn i sakens dokumenter i en ansettelsesprosess	113
5.8.2.1	De materielle regler	113
5.8.2.2	I hvilken grad er søkerne til en lærerstilling kjent med sin rett til partsinnsyn?	116
5.8.3	Rektors utredningsplikt i en ansettelsessak	116
5.8.3.1	Generelt	116
5.8.3.2	Referanser	118
5.8.3.3	Hvordan behandler rektorene negative referanser om en søker?	121
5.8.3.4	Retningslinjer fra skoleeierne	122
5.8.3.5	Intervjuet som et hjelpemiddel til å få saken opplyst	122
5.8.4	Prøveundervisning	129
5.8.5	Helhetsvurdering	130
5.9	Oppsummering – forholdet mellom fungerende rett og gjeldende rett ..	130
KAPITTEL 6	BAKGRUNNEN FOR LÆRERENS SÆRSKILTE VERN, DETS KONSEKVENSER FOR SKOLEN OG REKTORS STYRINGSRETT	133
6.1	Innledning	133
6.2	Den historiske begrunnelsen for lærerens særstilling i arbeidsretten	134
6.3	Konsekvenser av lærernes historisk sterke stillingsvern	138
KAPITTEL 7	LÆRERNES STILLINGSVERN	141
7.1	Innledning	141
7.2	Arbeidsmiljølovens regler	143
7.2.1	Innledning	143

7.2.2	Reglene om prøvetid	143
7.2.2.1	De materielle regler	143
7.2.2.2	I hvilken grad anvendes reglene om prøvetid innenfor skolesektoren?	145
7.2.3	Nærmere om saklig grunn for oppsigelse og generelt om arbeidstakerens arbeidsprestasjon	145
7.2.3.1	Saklig grunn for oppsigelse	145
7.2.3.2	Generelt om arbeidstakerens arbeidsprestasjon	147
7.2.4	Avskjedsbestemmelsen	148
7.2.5	Suspensjon etter arbeidsmiljølovens regler	150
7.3	Grunnskolelovens regler	151
7.3.1	Avskjed etter grunnskolelovens regler	151
7.4	Stillingsvernet for lærere i den videregående skole som var ansatt i en uoppsigelig stilling før 1. august 1998	153
7.5	Noen typetilfeller	155
7.5.1	Klasseledelse	155
7.5.2	Samarbeidsevner	155
7.5.3	Skader det psykososiale arbeidsmiljøet	157
7.5.4	Pedagogisk opplegg	158
7.5.5	Lojalitet mot skolens formål	158
7.5.6	Vold mot elever	159
7.5.7	Seksuelle handlinger overfor elever	161
7.5.8	Ordrepekt	163
7.5.9	Opptreden utenfor arbeidstid	164
7.5.10	Oppsigelse som følge av sykdom	165
7.5.11	Fravær som følge av soning av straff eller varetektsfengsel	171
7.5.12	Bruk av rusmidler	172
7.5.13	Mobbing av elever	173
7.5.14	Tidligere forhold	174
7.5.15	Lærerens arbeidstakerkompetanse	175
7.5.16	Kravene til bevis	176
7.6	Saksbehandlingsregler	179
7.6.1	Formål	179
7.6.2	Den videre fremstilling	181
7.6.3	Rektors veiledningsplikt	181
7.6.4	Advarsel fra rektor	182
7.6.5	Tilbud om en annen stilling	185
7.6.6	Forhåndsdrøfting	186
7.6.7	Tilbud om å si opp selv	187
7.6.8	Annen forhandlingsløsning	188
7.6.9	Formkrav ved en oppsigelse	189
7.6.10	Lærerens rett til å stå i stillingen inntil saken er avgjort	190

7.6.11	Betydningen av en korrekt saksbehandling	191
7.6.12	Rektors plikt til å reagere i avskjedssaker	192
7.7	Rektorenes og fylkeskommunenes praktisering av reglene og lærernes arbeidsprestasjoner	193
7.7.1	Innledning	193
7.7.2	Fylkeskommunens retningslinjer	194
7.7.3	Lærernes arbeidsprestasjoner	194
7.7.4	Rektorer som bruker sin styringsrett	198
7.8	Oppsummering	201
KAPITTEL 8	NEDBEMANNING AV LÆRERE	203
8.1	Innledning	203
8.2	De materielle regler	204
8.2.1	Innledning	204
8.2.2	Hjemmelsgrunnlaget	204
8.2.3	Nærmere om utvalgskriteriene	205
8.2.3.1	Innledning	205
8.2.3.2	Kvalifikasjoner	207
8.2.3.3	Alder og ansiennitet	208
8.2.3.4	Sosiale forhold	209
8.2.3.5	Alders- og kjønns sammensetning	209
8.2.3.6	Midlertidig ansatte	210
8.2.3.7	Deltidsansatte	210
8.2.3.8	Ansiennitet	210
8.2.3.9	Vektlegging av de forskjellige kriterier	211
8.2.3.10	Oppsummering	211
8.2.4	Begrensninger i rektors adgang til å velge hvilke lærere som skal nedbemannes	211
8.2.4.1	Innledning	211
8.2.4.2	Grunnskolen	212
8.2.4.3	Den videregående skolen	213
8.2.4.4	Konsekvensene av begrensningene	214
8.2.4.5	Arbeidsgivers plikt til å finne annet passende arbeid	214
8.3	Bruk av utvalg	215
8.4	Saksbehandlingsregler ved nedbemanning	216
8.5	Hvordan reglene praktiseres	217
8.5.1	Innledning	217
8.5.2	Hvordan rektorene behandler reglene om nedbemanning	217
8.5.3	Fylkeskommunenes rundskriv	217
8.5.3.1	Materielle regler	217
8.5.3.2	Saksbehandlingsreglene	221
8.6	Oppsummering	224

Lov 16. juni 2023 nr. 62 om valg til
Stortinget, fylkesting og kommunestyrer
(valgloven)

kapittel 3 90

Forskrift 15. desember 2006 nr. 1456 til
forvaltningsloven (forvaltningsforskriften)

112, 113

kapittel 5 112

§ 14 113

§ 15 113

§§ 15 til 19 113

§ 16 114

§ 17 113

§ 18 113

§ 19 113

Forskrift 3. juni 2024 nr. 900 om
grunnskoleopplæringa og den vidaregåande
opplæringa (opplæringsforskrifta)

kapittel 12 67, 164

kapittel 14 107

Domsregister

Norsk Retstidende

Rt. 1935 s. 467	133
Rt. 1955 s. 403	148
Rt. 1964 s. 1345	150, 254
Rt. 1966 s. 393	180, 208, 214
Rt. 1971 s. 310	163
Rt. 1972 s. 1330	180, 214
Rt. 1976 s. 614	88
Rt. 1977 s. 902	239, 264
Rt. 1982 s. 1729	67, 79, 159
Rt. 1983 s. 537	144
Rt. 1984 s. 1058	187, 208
Rt. 1986 s. 224	166
Rt. 1986 s. 879	48, 207, 209, 215
Rt. 1986 s. 1429	191
Rt. 1989 s. 508	208
Rt. 1989 s. 1116	60
Rt. 1990 s. 360	67
Rt. 1991 s. 872	62
Rt. 1992 s. 776	215
Rt. 1992 s. 1039	48
Rt. 1992 s. 1482	171, 172
Rt. 1992 s. 1547	190
Rt. 1993 s. 811	67
Rt. 1995 s. 227	168
Rt. 1995 s. 1641	178

Rt. 1997 s. 1506	236
Rt. 1999 s. 14	177
Rt. 2000 s. 1602	240, 249
Rt. 2000 s. 1609	247
Rt. 2001 s. 71	206
Rt. 2001 s. 418	255, 262
Rt. 2001 s. 1362	45, 79, 146, 157, 237
Rt. 2002 s. 273	157, 180
Rt. 2003 s. 174	235
Rt. 2003 s. 445	163
Rt. 2003 s. 480	185
Rt. 2003 s. 1071	143, 144, 192, 229, 263
Rt. 2003 s. 1754	41, 73, 83, 175, 243
Rt. 2004 s. 1197	152, 213
Rt. 2004 s. 1844	236
Rt. 2005 s. 826	60
Rt. 2006 s. 431	161
Rt. 2006 s. 685	164
Rt. 2006 s. 1158	60
Rt. 2008 s. 135	47, 144
Rt. 2009 s. 685	90, 146, 164, 172
Rt. 2009 s. 1465	247
Rt. 2011 s. 596	166
Rt. 2011 s. 841	238, 249, 250, 257, 262, 266
Rt. 2011 s. 1674	146
Rt. 2012 s. 146	233
Rt. 2014 s. 402	58, 263
Rt. 2014 s. 1161	176–178
Rt. 2015 s. 1332	209, 215

Rettens Gang

RG 1937 s. 217	141, 142
RG 1976 s. 487	44, 78, 158, 253
RG 1995 s. 453	232
RG 1995 s. 1282	46, 80, 163
RG 1996 s. 454	90, 191
RG 1996 s. 1663	174
RG 1997 s. 175	250
RG 2000 s. 683	43, 149, 152, 158, 253
RG 2001 s. 1040	47, 170
RG 2001 s. 1276	207
RG 2004 s. 1215	67

DOMSREGISTER

Høyesterettsavgjørelser

HR-2016-867-A	50
HR-2016-2229-A	68
HR-2016-2286-A	251, 263
HR-2017-561-A	206
HR-2022-2049-A	67

Lagmannsrettsavgjørelser

LB-1995-838	45, 79, 156
LB-1995-2761	162
LG-1996-465	229
LH-1997-817	251
LF-1998-852	61
LA-1999-214-A	43, 75, 77
LH-2000-560	47
LF-2001-846	249
LB-2001-2875	61
LA-2003-369	150, 159, 231, 232
LB-2003-13879	174
LG-2004-1550	174
LB-2004-7399	42, 147, 155, 182, 185, 229
LF-2004-10791	152, 154, 206, 210, 212, 242
LB-2004-15830	174
LF-2004-27911	167
LB-2004-30877	191
LB-2005-8280	160
LF-2005-12285	174
LB-2005-42380	208–211
LB-2005-61697	46, 80
LG-2006-100708	169
LB-2006-121984	192
LH-2006-144092	162
LE-2006-189239	42, 44, 64, 66, 70, 72, 77
LH-2008-38465	42
LG-2008-105443	24, 46, 47, 67, 80, 142, 156, 163, 176, 236, 243
LF-2008-141441	157, 237, 250
LE-2009-10574	24
LB-2009-61879	160
LE-2009-101574	237, 248, 250
LG-2009-157630	163
LB-2010-30904	192
LB-2010-187507	248

LA-2010-142758	190
LB-2011-40569	169
LB-2011-93785	259
LB-2011-184685	248, 252
LA-2012-150447	146, 190
LF-2013-5417	170
LA-2013-45685	169
LH-2014-193849	251, 260
LG-2016-101949	170
LF-2016-105138	156, 181, 185
LG-2016-139495	63
LH-2016-164451	163, 175

Tingrettsavgjørelser

TSUMO-2005-86281	51
11-068598MED-JARE	160

Norsk arbeidsrettslig domssamling

NAD-1987-421	189
NAD-1987-997	189
NAD-1988-1332	65

Sivilombudet

SOMB-1982-17	89
SOMB-1984-1	91
SOMB-1990-1	91
SOMB-1994-14	91
SOMB-1994-16	70, 71
SOMB-1997-30	90
SOMB-2003-20	114
SOMB-2005-21	119
SOMB-2006-16	115
SOMB-2006-18	120
SOMB-2007-19	65
SOMB-2007-20	115, 123
SOMB-2007-24	48
SOMB-2007-27	41
SOMB-2007-30	184
SOMB-2008-25	120, 124
SOMB-2009-24	113
SOMB-2009-34	119
SOMB-2009-36	119

DOMSREGISTER

SOMB-2009-39	184
SOMB-2009-1931	183
SOMB-2010-516	250
SOM-2013-387	117, 123
SOM-2013-1536	123

Klagenemnda for likestilling

LKN-1981-2	87
LKN-1983-5	87
LKN-1993-2	87
LKN-1998-5	85
LKN-2001-4	87
LKN-2001-12	87
LKN-2002-7	86
LKN-2004-4	86
LKN-2005-3	86
LKN-2005-28	87

Likestillings- og diskrimineringsnemnda

LDN-2006-8	86
LDN-2007-10	86
LDN-2008-18	87
LDN-2008-25	87
LDN-2009-21	87
LDN-2010-12	87
LDN-2010-22	88
LDN-2010-34	87
LDN-2010-43	87

Twisteløsningsnemnda etter arbeidsmiljøloven

TLN-2006-23	50
TLN-2007-5	41

Dommer og kjennelser av Arbeidsretten

ARD 1922 s. 86	239
ARD 1978 s. 65	236
ARD 1986 s. 165	249
ARD 1991 s. 16	153
ARD 1993 s. 27	213
ARD 1994 s. 87	245
ARD 2002 s. 51	245
ARD 2002 s. 511	265